

תוכן עניינים

מבוא: עמ' 1

1. תיאוריות של קבלת החלטות עמ' 3-4

1.2 תיאורית הבחירה הרציונלית: עמ' 4-5

1.3 תיאורית הבחירה הרציונלית וקבלת החלטות מדינתיות: עמ' 5-6

1.4 ביקורת על תיאורית הבחירה הרציונלית: עמ' 7-8

2. קבלת החלטות לפני מבצע רותם (1960) עמ' 9

2.1 השתלשלות אירועי מבצע רותם: עמ' 9-10

2.2 תהליכי קבלת החלטות מבצע רותם: עמ' 10-11

2.3 ניתוח תהליך קבלת החלטות לאור תיאורית הבחירה הרציונלית עמ' 12-13

3. קבלת החלטות לפני מלחמת ששת הימים (1967) עמ' 14

3.1 השתלשלות אירועי מלחמת ששת הימים: עמ' 14-15

3.2 תהליכי קבלת החלטות מלחמת ששת הימים: עמ' 15-17

3.3 ניתוח תהליכי קבלת החלטות לאור תיאורית הבחירה הרציונלית: עמ' 17-20

4. סיכום עמ' 22

רשימת מקורות: עמ' 23-25

מבוא

מאז היווסדה של מדינת ישראל בשנת 1948, היא נאלצה להתמודד עם איומים רבים על המשך קיומה בעיקר מכיוון שכנותיה ואף הייתה מעורבת במלחמות ועימותים צבאיים רבים, כחלק מהעימות הישראלי-ערבי.

ראשיתה של פרשת רותם בתזוזת כוחות מצריים לסיני בפברואר 1960 בתגובה לפעולת תגמול של צה"ל בכפר תואפיק בסוריה. סוריה פנתה אז לבעלת בריתה מצרים, שותפתה בקהילייה הערבית המאוחדת (קע"ם), בבקשה שתסייע לה מחשש מפעולה ישראלית נוספת. בשיאו של המהלך רוכזו בסיני כ-500 טנקים של צבא מצריים בנוסף לאוגדת שריון שלוש חטיבות חי"ר. כניסתם בוצעה מבלי שהמודיעין הישראלי הבחין בכך והפתיע את ישראל שלא היתה מוכנה כלל לפלישה. בעת שהתבררה עצמת הכוח המצרי המוצב על הגבול, פתח צה"ל במבצע "רותם". שלוש החטיבות הסדירות של צה"ל הוחשו לגבול, ו-7,000 אנשי מילואים גויסו, כולל חטיבת שריון, חיילי חטיבה גולני אומנו בבהילות להשתמש בתותחים נגד טנקים כדי לבלום מתקפת שריון מצרית. משיקולים שונים לא פתחה ישראל בפעולה צבאית והסתפקה בפעילות דיפלומטית להסרת האיום הצבאי. לאחר שהמצרים שוכנעו שישראל לא תתקוף את סוריה הם החלו לדלל את כוחותיהם, ובעקבותיהם שחרר צה"ל את כוחות המילואים והחזיר את החטיבות הסדירות לפעילות שגרתית. (גנזך המדינה, זיכרונותיו של יצחק רבין, עמ' 358).

מלחמת ששת הימים מהווה את שיאה של המתיחות אשר שררה בין ישראל למצריים, סוריה וירדן, כתוצאה מריבוי של פעולות פדאין רבות של פלסטינים מתוך שטחי סוריה וירדן ורצועת עזה. לכך, נוספו לכך אף מתחים שנבעו מפרויקטים להטיית מקורות מים בישראל וסוריה. בעקבות דיווחי מודיעין סובייטים שקריים על הגברת הריכוז הצבאי הישראלי בצפון, ובדומה להתנהלות מצריים במבצע רותם, גם הפעם הזרימה מצריים כוחות רבים לתוך שטח חצי האי סיני, בנוסף, דרשה מצרים את פינוי כוחות האו"ם מגבול ישראל מצריים וסגרה את מצריי טיראן. בעקבות פעולות אלו, פרצה ישראל במלחמת פתע על שכנותיה (חסון, 1997).

אם כן, על אף הנסיבות הדומות, במקרה הראשון, פרשת רותם, הכנסת הכוחות המצריים לסיני לא הובילה למלחמה ואילו, במקרה השני, כשבע שנים לאחר מכן, חלה הסלמה מתמדת בעימות עד לתוצאה הסופית – מלחמת ששת הימים.

רקע תיאורטי

1. תיאוריות של קבלת החלטות

הספרות המחקרית העוסקת בתהליכים של קבלת החלטות הינה עשירה ומורכבת מגישות ותיאוריות שונות ומגוונות. דורי (1996), מסביר את הריבוי בגישות אלו, בשל הקושי הרב והמורכבות בהבנת המציאות היומיומית (שם, עמ' 166). קושי זה, מקבל אף משנה תוקף כאשר עוסקים בתהליכי קבלת החלטות הנוגעות למדיניות חוץ ובקבלת החלטות בתקופות משבר. בחינה של תהליכי קבלת החלטות מדיניות מצביעה על מערך של ישויות וגופים המעצבים את מדיניות החוץ ונקבעים בהתאם למשטר הנהוג בכל מדינה למשל, ראשי ממשלה, נשיאים, קבינט, קואליציות, חונטה צבאית וכדומה (Herman and Herman, 1989).

קיגלי וויטקופף (2002), מצינים שלושה גורמים המשפיעים על עיצוב מדיניות החוץ: הביטחוני, הכלכלי והשלטוני. קיגלי וויטקופף (שם), מסבירים כי במשטרים דמוקרטיים, בכדי שמנהיגות פוליטית תוכל לשרוד לאורך זמן, היא זקוקה לתמיכתן של קבוצות אינטרס מאורגנות. דעת הקהל, אמצעי התקשורת וקבוצות אינטרס, פועלות לקידום החלטות מדיניות אשר יטיבו עימן. באופן זה, שחקנים פנימיים עשויים להשפיע על החלטות הנוגעות למדיניות החוץ. קופלין (1981), מתאר כיצד לשחקנים פנימיים, להם קשר כלשהו עם מקבלי ההחלטות, משפיעים בצורה ישירה על החלטות מדיניות. קופלין, מתאר ארבע קבוצות של שחקנים בעלי השפעה על מקבל ההחלטות: אליטות פוליטיות, אליטות אדמיניסטרטיביות או בירוקרטיות, אליטות של קבוצות אינטרסים והתקשורת. השפעת הקבוצות השונות נקבעת בהתאם למערכת השלטונית המונהגת: מערכת פוליטית פתוחה, כחלק ממערכת דמוקרטית בה לכל אחד מן השחקנים יש את היכולת להשפיע על עיצוב המדיניות. ומערכת פוליטית סגורה, בה למרבית השחקנים אין יכולת להשפיע על המדיניות (שם).

Hagan (2001), בחן את תהליכי קבלת ההחלטות של מנהיגים במהלך המלחמות הגדולות של המאה העשרים: מלחמת העולם הראשונה, מלחמת העולם השנייה והמלחמה הקרה. לטענתו, הנחה בסיסית של תיאוריות מערכתיות של קבלת החלטות בקרב מנהיגים בעתות משבר, היא כי המנהיגים שעיקר העשייה שלהם היא בקידום מטרות לאומיות, יפעלו ישירות לנטרול איום המלחמה באמצעות גופים המופקדים על שמירת הסדר הבינלאומי בעקבות הבנת ההשלכות של מלחמה. ההסבר המערכתי למדיניות חוץ מתקיים על בסיס של שלושה תנאים: מידת הוודאות במידע הקיים בידי המנהיגים, השאיפה למיקסום המטרות הלאומיות ונוכחות של ישות דומיננטית. אולם, בחינת התהליכים כפי שהתקיימו בפועל בתקופת המלחמות הגדולות של המאה העשרים, טוען Hagan (2001), מצביעה על תהליכי קבלת החלטות מורכבות הרבה יותר ונובעות ככלל, מחוסר וודאות ביחס לאיום ומהאופן בו המנהיגים מבינים את האיום בהתאם